

**Hoge
Gezondheidsraad**

**AANBEVELINGEN VOOR DE OPVOLGING
VAN DE INCIDENTIE VAN RABIËS
EN INZAKE MAATREGELEN OM OVERDRACHT
OP DE MENS TE VOORKOMEN**

**JANUARI 2018
HGR NR 9432**

.be

COPYRIGHT

Federale Overheidsdienst Volksgezondheid, Veiligheid van de Voedselketen en Leefmilieu

Hoge Gezondheidsraad

Victor Hortaplein 40 bus 10
B-1060 Brussel

Tel: 02/524 97 97

E-mail: info.hgr-css@health.belgium.be

Auteursrechten voorbehouden.

U kunt als volgt verwijzen naar deze publicatie:

Hoge Gezondheidsraad. Aanbevelingen voor de opvolging van de incidentie van rabiës en inzake maatregelen om overdracht op de mens te voorkomen. Brussel: HGR; 2018. Advies nr. 9432.

De integrale versie van dit advies kan gedownload worden van de website: www.hgr-css.be

Deze publicatie mag niet worden verkocht.

ADVIES VAN DE HOGE GEZONDHEIDSRAAD nr. 9432

Aanbevelingen voor de opvolging van de incidentie van rabiës en inzake maatregelen om overdracht op de mens te voorkomen.

In this scientific advisory report on public health policy, the Superior Health Council of Belgium provides the Belgian health authorities with specific recommendations on monitoring the incidence of rabies in animals and preventing its transmission to humans.

Versie gevalideerd op het College van januari 2018¹

I INLEIDING EN VRAAGSTELLING

Op 18 april 2017 heeft Mevr. Maggie De Block, Minister van Sociale Zaken en Volksgezondheid, een brief aan de Hoge Gezondheidsraad (HGR) toegestuurd met “een adviesvraag over de incidentie van rabiës bij dieren in België en vraag om aanbevelingen inzake preventieve maatregelen om transmissie of epidemie te voorkomen” (zie bijlage 1).

Deze adviesaanvraag berust op de recente rabiës-positieve dierlijke kadavers (vleermuizen) afkomstig uit ons land die door het WIV² getest werden.

Meer precies stelt Mevr. de Minister de volgende vragen:

Ik verzoek de Hoge Gezondheidsraad om advies inzake:

- *de huidige stand van de epidemiologie van rabiës bij dieren in België en Europa;*
- *de mogelijke gevolgen voor de volksgezondheid;*
- *preventieve maatregelen inzake transmissie naar de mens;*
- *de eventuele gevolgen voor het wildbestand (jacht) en de veefokkerij en het beheer ervan.*

Het advies wordt verwacht op 01.05.2018.

¹ De Raad behoudt zich het recht voor om in dit document op elk moment kleine typografische verbeteringen aan te brengen. Verbeteringen die de betekenis wijzigen, worden echter automatisch in een erratum opgenomen. In dergelijk geval wordt een nieuwe versie van het advies uitgebracht.

² Wetenschappelijk Instituut Volksgezondheid

II AANBEVELINGEN

Als antwoord op de vragen van de minister doet de HGR aan alle bevoegde federale, communautaire en gewestelijke autoriteiten de volgende aanbevelingen voor de follow-up van de incidentie van rabiës bij dieren in België en de preventie van overdracht op de mens:

- regelmatig de rapporten en verslagen van de Belgische en Europese instellingen inzake de bewaking van rabiës (bij mens en dier) raadplegen, bijvoorbeeld zoals die gepubliceerd door het WIV, het ITG, het ECDC, de WGO enz. (**cf. punt IV en V**). Omdat de gezondheidstoestand – in termen van rabiës – van een regio of van een land kan evolueren in de tijd, kunnen de bevoegde autoriteiten dankzij deze regelmatige syntheses adequate gezondheidsbeslissingen nemen volgens de situatie die zich in de loop van de tijd voordoet;
- personen vaccineren die direct en regelmatig in contact komen met huisdieren en/of wilde dieren die mogelijk een besmettingsrisico vormen, zoals bepaald in **punt IV**. Elke beet, zelfs een kleine, moet aan een huisarts worden gemeld. Het verdient ook aanbeveling om bijzonder blootgestelde reizigers **naar hoogrisicogebieden (cf. punt IV)** (wandelaars, fietsers, speleologen, enz.) en personen die tijdens een lange periode in deze gebieden verblijven, te vaccineren;
- de gerichte en specifieke communicatie (o.a. via bewustmakingsboodschappen) naar bepaalde doelgroepen opvoeren (**cf. punt IV**). De betrokken bevoegde autoriteiten wordt aanbevolen om het grote publiek eraan te herinneren om geen dieren (vooral geen gedomesticeerde zoogdieren) in te voeren zonder aan de bestaande gezondheidseisen te voldoen en ook om geen vleermuizen of hun kadavers aan te raken;
- de strijd tegen de illegale invoer van dieren die mogelijk drager zijn van *Lyssavirussen* (waartoe het rabiësvirus behoort) en afkomstig zijn uit gebieden in de wereld waar rabiës endemisch is, bevorderen in samenwerking met het FAVV en de bevoegde openbare diensten (Buitenlandse Zaken, Buitenlandse Handel, Douane). Dit is immers de grootste bron van rabiësgevallen in West-Europa, ondanks de inspanningen van de autoriteiten van de Europese lidstaten;
- de bevoegde gewestelijke overheden worden aangemoedigd om een plan op te stellen in verband met het verbeteren van de bewaking van het *European Bat Lyssavirus* (EBLV) bij laatvliegers (*Eptesicus serotinus*) en bepaalde *Myotis* vleermuissoorten. Dit laat toe om een betere risico-inschatting te doen voor mens en dier, met respect voor het behoud van deze kwetsbare soorten.

Lijst van afkortingen

ECDC	<i>European Centre for Disease Prevention and Control</i>
EBLV	<i>European Bat Lyssavirus</i>
FAVV	Federaal Agentschap voor de veiligheid van de voedselketen
FOD	Federale Overheidsdienst
HGR	Hoge Gezondheidsraad
ITG	Instituut voor Tropische Geneeskunde
PEP	<i>Post-exposure prophylaxis</i>
RABV	Rabiës virus
RAG	<i>Risk Assessment Group</i>
WGO	Wereldgezondheidsorganisatie
WIV	Wetenschappelijk Instituut Volksgezondheid

Sleutelwoorden en MeSH descriptor terms³

MeSH terms*	Keywords	Sleutelwoorden	Mots clés	Schlüsselwörter
Rabies virus	Rabies	Rabiës	Rage	Tollwut
Epidemiology	Epidemiology	Epidemiologie	Épidémiologie	Epidemiologie
Vaccination	Communication	Communicatie	Communication	Kommunikation
	Vaccination	Vaccinatie	Vaccination	Impfung

MeSH (Medical Subject Headings) is the NLM (National Library of Medicine) controlled vocabulary thesaurus used for indexing articles for PubMed <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/mesh>.

³ De Raad wenst te verduidelijken dat de MeSH-termen en sleutelwoorden worden gebruikt voor referentiedoeleinden en een snelle definitie van de scope van het advies. Voor nadere inlichtingen kunt u het hoofdstuk "methodologie" raadplegen.

III METHODOLOGIE

Na analyse van de vraag hebben de voorzitter van het domein “Infectiologie” en van de werkgroep de nodige expertises bepaald. Op basis hiervan werd een *ad-hoc* werkgroep opgericht met deskundigen in de volgende disciplines: infectiologie, virologie, epidemiologie, vaccinologie, geneeskunde, diergeneeskunde, klinische biologie, profylactische behandeling (PEP⁴), beheer van wildbestand, specialisten “vleermuizen”, enz. De experts van de werkgroep hebben een algemene belangenverklaring en een *ad-hoc* verklaring ingevuld en de Commissie voor Deontologie heeft het potentieel risico op belangenconflicten beoordeeld.

Specifiek aan dit advies was het samenbrengen van verschillende belanghebbenden. Een samenwerking tussen deskundigen uit de menselijke en veterinaire epidemiologie, tussen experts van diverse wetenschappelijke instellingen en tussen vertegenwoordigers van regionale en communautaire structuren die ook werkzaam zijn op dit gebied.

Deze benadering van de HGR past dus perfect in de “*One health*”-aanpak.

Het advies berust op reeds bestaande studies, werken en verslagen, op een overzicht van de wetenschappelijke literatuur, zowel uit wetenschappelijke tijdschriften als uit rapporten van nationale en internationale organisaties die in deze materie bevoegd zijn (*peer-reviewed*), alsook op het oordeel van de experts.

Na goedkeuring van het advies door de werkgroep, werd het advies tenslotte gevalideerd door het College.

⁴ post-exposure prophylaxis

IV UITWERKING EN ARGUMENTATIE

IV.1 Algemene herhaling - voorafgaande opmerkingen

De epidemiologie van rabiës bij de mens en bij dieren is goed bekend en wordt gevolgd door de verantwoordelijken van de bevoegde Belgische wetenschappelijke en gezondheidsinstellingen.

Het recente document (november 2016) van de RAG⁵ van het WIV met als titel “*Primary Risk Assessment - First rabies positive bat in Belgium*” is een nuttig synthesesdocument dat een geactualiseerd beeld van de situatie schetst.

Het bevat een reeks nuttige referenties en links naar websites van Belgische en internationale instellingen (er is een kopie opgenomen in punt V). Deze sites bieden een reeks feitelijke gegevens die up-to-date zijn en essentiële informatie bevatten voor de federale en gewestelijke politieke autoriteiten die bevoegd zijn voor volksgezondheid, gezondheid van de mens en gezondheid van dieren⁶:

- WIV: <https://www.wiv-isp.be/odobz-domti/nl/index3ab4.html?page=204>
- ITG: <http://www.itg.be/N/reisgeneeskunde/rabies>
- FAVV: <http://www.favv.be/dierengezondheid/rabies/>
- WHO: <http://www.who-rabies-bulletin.org/>
- ECDC: <https://ecdc.europa.eu/en/rabies>

Rabiës wordt wereldwijd meestal veroorzaakt door het klassieke rabiësvirus (RABV, *Genus Lyssavirus, Familia Rhabdoviridae*) (<https://talk.ictvonline.org/taxonomy/>). Het klassieke rabiësvirus komt vooral voor bij honden en wilde mesocarnivoren, zoals vossen, en op het Amerikaanse continent ook bij vleermuizen. Het *Genus Lyssavirus* bevat daarnaast minstens ook nog 13 andere soorten *Lyssavirussen*, waaronder het *European Bat Lyssavirus-1* en -2 (EBLV-1/2), die voorkomen bij Europese vleermuizen. Deze andere soorten *Lyssavirussen* kunnen ook dodelijke rabiës veroorzaken bij mens en dier, maar de overdracht van vleermuis naar mens of andere diersoorten is eerder uitzonderlijk. Het merendeel van de rabiësgevallen bij de mens (> 99%) wordt wereldwijd veroorzaakt door het RABV. Enkel de bestrijding van het klassieke rabiësvirus werd daarom wettelijk gereguleerd.

België is vrij van het klassieke rabiësvirus sinds 2001. De laatste ‘inheemse’ gevallen dateren van het eind van de jaren negentig (een vos in 1998, een rund in 1999) (FAVV, 2013).

Sinds verschillende decennia is er in België geen enkel geval van rabiës bij de mens opgetekend (i.e. er werden geen besmettingen opgelopen of opgemerkt in België). Het gevaar bestaat echter wel dat mensen het rabiësvirus tijdens reizen in endemische gebieden (Afrika, Azië enz.) oplopen. Daarin schuilt het reële risico (vgl. het geval van een kind dat in augustus 2017 op een strand in Sri Lanka werd gebeten door een pup die drager was van het virus en dat overleed in Frankrijk in oktober 2017 ([Promed 20171013.5379441](#))).

Een publicatie uit 2013 maakt de balans op van de gevallen bij de mens die werden geïmporteerd in Europa, de Verenigde Staten en Japan in de periode van 1990 tot 2010 (Malerczyk et al., 2013).

De HGR raadt de verantwoordelijke autoriteiten (o.a. de FOD Buitenlandse Zaken) dus uitdrukkelijk aan om helder te communiceren over dit onderwerp en de informatieverspreiding met het oog op de bewustmaking van personen die zich naar endemische zones moeten begeven, op te drijven (bv. via de permanente bijwerking van de websites die bedoeld zijn voor deze doelgroep).

⁵ Risk Assessment Group

⁶ werkende url links op de datum van publicatie van dit document

In België worden er slechts uiterst zelden gevallen in de dierenpopulatie vastgesteld. De waargenomen klinische gevallen zijn uitsluitend toe te schrijven aan de illegale invoer van besmette dieren vanuit gebieden waar het rabiësvirus circuleert. We merken op dat Spanje, om dit fenomeen de kop in te drukken en steunend op recent verworven ervaring, momenteel een proactieve strijd voert om de illegale invoer van dieren via ferry's vanuit Marokko tegen te gaan (bv. door het inzetten van een hond die correct getraind en gespecialiseerd is in het opsporen van in voertuigen verstopte dieren).

In Europa komen er slechts heel zelden gevallen voor van overdracht van het EBLV-1 en EBLV-2 van vleermuizen naar andere soorten, de mens inbegrepen (m.n. een tiental gedocumenteerde gevallen in de afgelopen 30 of 40 jaar).

De Belgische vleermuizenpopulatie bestaat vooral uit dwergvleermuizen (90-95%), de rest zijn andere soorten van de geslachten *Eptesicus* (*serotinus*, laatvlieger), *Myotis*, *Plecotus* (grootoorvleermuizen), enz. De laatvliegers, die potentieel dragers zijn van het EBLV-1, zijn verspreid over het hele land en hun gedrag is antropofiel. Op basis van de twee recente gevallen van rabiës bij laatvliegers in de provincie Luxemburg in 2016 {Promed [20161104.4607552](#) } en in 2017 {Promed [20171101.5418118](#) } is het niet mogelijk om in België algemeen geldende epidemiologische conclusies te trekken over het voorkomen van EBLV-1 bij laatvliegers en *Myotis* vleermuizen en over het risico op humane besmetting via deze vleermuispopulaties. De uitgevoerde steekproeven zijn immers niet representatief voor het Belgische grondgebied en de geteste soorten bestaan voor 90% uit dwergvleermuizen die geen reservoir zijn van EBLV (gegevens uit 2016 van de werkgroep voor epidemiologische bewaking van rabiës).

Het is nuttig om eraan te herinneren dat van de 436 (huis- en wilde) dieren die het WIV in 2016 heeft getest, er slechts één positief was en dat het om een laatvlieger (*Eptesicus serotinus*) ging. Zie ook het verslag van het WIV over de zoönosen en vectoroverdraagbare ziekten (WIV, 2015).

De surveillance van EBLV bij de typische vleermuisreservoirsoorten, in de eerste plaats *Eptesicus serotinus*, maar ook enkele *Myotis* soorten (o.a. *Myotis daubentonii*, *Myotis dasycneme*), is momenteel minimaal en anekdotisch in België. Er worden elk jaar slechts een handvol van deze vleermuissoorten aangeboden voor onderzoek in het referentielaboratorium (< 5 laatvliegers/jaar, < 5 *Myotis* vleermuizen/jaar).

We weten ondertussen wel met zekerheid dat EBLV-1 voorkomt bij *Eptesicus serotinus* vleermuizen in de provincie Luxemburg, maar we hebben geen idee over de verspreiding van dit virus op het grondgebied en de trend hiervan.

Verschillende epidemiologische vragen blijven momenteel onbeantwoord.

Gaat het om een tijdelijk, stabiel of toenemend probleem?

Is de verspreiding van het virus beperkt tot de provincie Luxemburg of zijn er ook vleermuiskolonies in andere gebieden aangetast?

Voor het voortbestaan van de vleermuispopulaties is het van fundamenteel belang om het reële risico niet te overdrijven. Vleermuizen zijn bedreigde soorten en ze spelen bovendien een belangrijke ecologische rol bij het in evenwicht houden van de ecosystemen (insecteneters). Het is dus zeker niet aangeraden om overdreven argwaan tegenover hen op te wekken. Daarom raadt de HGR geen communicatie naar het grote publiek aan. Ter informatie, onlangs hebben de gezondheidsautoriteiten van de « *One Health Commission* » (VS) een bijzonder nuttig pedagogisch pictogram gepubliceerd (bijlage 2). De HGR raadt de bevoegde autoriteiten aan om een - aan de Belgische situatie aangepaste - versie te verspreiden bij specifieke doelgroepen (instellingen voor natuurbescherming en -behoud, revalidatiecentra, verenigingen voor de bescherming van vleermuizen die evenementen zoals de *Nacht van de vleermuis* organiseren, enz.).

In deze structuren zijn immers vaak uiterst gemotiveerde medewerkers (stagiairs, vrijwilligers enz.) actief, die echter in veel gevallen de basisveiligheidsregels niet kennen. Daarom zou het goed zijn om in het reglement van deze instellingen, structuren en activiteiten duidelijk de verplichting voor de verantwoordelijken op te nemen om hun leden attent en bewust te maken of op te leiden in verband met het mogelijke besmettingsrisico. Er moet een bewustmakingsboodschap zoals **“raak geen vleermuizen of vleermuiskadavers aan”** worden verspreid. Als het aanraken van een kadaver onvermijdelijk is (bv. voor de plaatselijke veiligheid) zijn aangepaste handschoenen (d.w.z. dik en sterk genoeg om ook te beschermen tegen vleermuisbeten) absoluut noodzakelijk. Naargelang de plaatselijke omstandigheden en om een beter inzicht te verwerven in de epidemiologische situatie in België is het uitermate wenselijk om snel contact op te nemen met de bevoegde overheden die het kadaver van de vleermuis zullen bezorgen aan het Nationaal Referentielaboratorium voor Rabiës (WIV) voor analyse.

Als er bij de gewestelijke autoriteiten een verzoek tot afwijking voor de vangst wordt ingediend (met het oog op de bescherming en de instandhouding van de soorten), is het ook absoluut noodzakelijk om aan te raden om niet alleen de basisrichtlijnen (o.a. aangepaste bescherming en handschoenen dragen) te volgen, maar ook de personen die de dieren vangen te vaccineren.

In de populatie van carnivore huisdieren in Europa zijn katten - gezien hun roofdiergedrag - gevoeliger voor een mogelijke EBLV besmetting tussen verschillende soorten dan honden (er werden 2 gevallen gemeld in Frankrijk). Deze problematiek is moeilijk beheersbaar omdat de kat, in tegenstelling tot de hond, geen vaste en gemakkelijk te controleren territoriumgrens heeft. De toepasbaarheid van preventieve maatregelen is dus relatief; bijgevolg verdient het aanbeveling dat de bevoegde autoriteiten hierover helder communiceren naar de praktiserende dierenartsen. In België gebeurt de vaccinatie van dieren tegen het rabiësvirus op vrijwillige basis en is die vaccinatie enkel verplicht als de dieren het Belgische grondgebied binnenkomen of verlaten. Aanraden om katten te vaccineren die regelmatig in contact kunnen komen met vleermuizen (zeer specifiek geval) (*Eptesicus serotinus* inbegrepen) valt te overwegen. Men kan hierbij denken aan huiskatten van mensen die in de zolder van hun woning of aanpalende gebouwen een kolonie van laatvliegers huisvesten. Van de andere betrokken carnivore huisdieren mag ook de fret niet worden vergeten (FAVV, 2013).

In het kader van deze preventieve communicatie is het nuttig om eraan te herinneren dat de diensten van het FAVV al via een nieuwsbrief geüpdatete informatie verstrekken aan dierenartsen die erop ingeschreven zijn (op vrijwillige basis).

Om het eventuele besmettingsrisico met EBLV voor de mens zo veel mogelijk te beperken, is het nodig om een efficiënte, systematische manier te bepalen om de dierenartsen te informeren over de evolutie van de situatie en hen eventueel zelfs aan te raden – zelfs als dit momenteel niet meer verplicht is (ten zuiden van Sambre en Maas) – carnivore huisdieren te vaccineren.

IV.2 Huidige stand van de epidemiologie van rabiës bij dieren in België en in Europa

Rekening houdende met het bovenstaande (IV.1) is de rabiës-situatie bekend en onder controle.

De illegale invoer van dieren (die de ziekte mogelijk in incubatie hebben) uit endemische zones (voornamelijk Noord-Afrika, cf. geüpdatete kaart van de WGO⁷) vormt het grootste risico.

⁷ http://www.who.int/rabies/Presence_dog_transmitted_human_Rabies_2014.png?ua=1

Het FAVV heeft een reeks procedures en middelen ontwikkeld om dit risico te voorkomen; gevallen van verdachte invoer van honden of katten (o.a. ontbrekende of vervalste paspoorten, te vroeg uitgevoerde rabiësvaccinatie, onjuiste identificatie, enz.) moeten in elk geval worden gemeld aan het FAVV. Het FAVV staat in direct contact met de terreinpractici (verspreiding van geüpdatete informatie via omzendbrieven en nieuwsbrieven) en werkt rechtstreeks samen met de Europese instanties.

Het risico op rabiës als gevolg van de intensieve (en vaak frauduleuze) handel in pups uit bepaalde Oost-Europese landen is miniem omdat deze dieren meestal worden 'geproduceerd' en gefokt (overigens onaanvaardbare praktijken) in een gesloten omgeving zonder contact met de buitenwereld, waardoor de kans om in aanraking te komen met dragers van het virus klein is.

IV.3 De mogelijke gevolgen voor de volksgezondheid

Afgaand op de gegevens hierboven (epidemiologie, intra- en extra-Europese controle-, bewakings- en communicatiesystemen) is er op heden geen negatieve impact op de volksgezondheid van rabiës en van de EBLV-gerelateerde rabiësvorm.

IV.4 Preventieve maatregelen inzake transmissie naar de mens

De belangrijke punten in verband met preventie zijn: vaccinatie, communicatie en de strijd tegen de illegale invoer van dieren vanuit endemische zones naar rabiësvrije zones (waartoe België behoort).

De HGR raadt vaccinatie aan van mensen die rechtstreeks en herhaaldelijk in contact komen met huisdieren of wilde dieren, onder andere: FAVV-inspecteurs, studenten diergeneeskunde, dierenartsen, boswachters, terreinactoren die werken voor organismen voor de bescherming van vleermuizen enz. Het verdient aanbeveling om bijzonder blootgestelde reizigers (wandelaars, fietsers, speleologen, enz.) en personen die tijdens een lange periode in hoogrisicogebieden moeten verblijven (Afrika, Zuid-Azië, sommige streken in Zuid- en Centraal-Amerika, enz.), te vaccineren (HGR fiche 8818 "Vaccinatie tegen rabiës", 2013 (lopende herziening); www.itg.be ; <http://www.who.int/> ; <https://wwwnc.cdc.gov/> ; <http://www.rivm.nl/> ; <http://www.vaccination-info.be/> ; www.hcsp.fr/ ; enz.).

Het is nuttig om te herhalen dat iemand die ooit al werd gevaccineerd (3 injecties) en toevallig in aanraking komt met een mogelijk geïnfecteerd dier (beten, krabben, direct contact van slijmvliezen met lichaamsvocht (speeksel) van het dier) enkel twee rappelinjecties moet krijgen (boostereffect). Dat volstaat ruimschoots (cf. site van het ITG).

De HGR raadt de bevoegde (federale en gewestelijke) autoriteiten aan om de communicatie (bewustmakingsboodschappen) naar bepaalde specifieke groepen zoals de verantwoordelijken van dierenparken, speleologieclubs, jeugdbewegingen, arbeiders die in ondergrondse groeves werken (een bedrijf nog in werking), dakdekkers, opruimers van huizen, enz. op te drijven. Preventieve vaccinatie van deze groepen heeft geen nut.

IV.5 De eventuele gevolgen voor het wildbestand (jacht) en de veefokkerij en het beheer ervan

a) Voor de fauna (jacht):

Zowel voor het wild als voor andere dieren in de natuur is het risico op overdracht van EBLV quasi onbestaand. Zelfs tijdens de episode van rabiës bij vossen in de jaren 80-90 door het RABV waren de gevallen van overdracht zeldzaam en beperkt (reeën, dassen, steenmarters).

b) Voor het vee:

Het is belangrijk om te weten dat de controlediensten van het FAVV jaarlijks systematisch ongeveer 300 tests uitvoeren op vee dat bestemd is voor menselijke consumptie en dat op het ogenblik van het slachten klinische symptomen vertoont van neurologische stoornissen (rabiës, BSE⁸). Runderen zijn een goede sentinelindicator voor de circulatie van het klassieke rabiësvirus bij vossen, maar het risico op overdracht van EBLV naar runderen is weinig waarschijnlijk.

⁸ boviene spongiforme encefalopathie

V REFERENTIES EN NUTTIGE WEBSITES

V.1. Referenties

- Brochier B., Dechamps P., Costy F., Hallet L., Leuris J., Villers M., Peharpre D., Mosselmans F., Beier R., Lecomte L., Mullier P., Roland H., Bauduin B., Kervyn T., Renders C., Escutenaire S. & Pastoret P.-P. (2001) – Elimination de la rage en Belgique par la vaccination du renard roux (*Vulpes vulpes*). – Ann. Méd. vét., 145 : 293-305.
- FAVV-SciCom. Wetenschappelijk comité van het federaal agentschap voor de veiligheid van de voedselketen. Advies 27-2013. Ontwerp van koninklijk besluit en ministerieel besluit betreffende de bestrijding van hondsfolheid (dossier SciCom 2013/18).
http://www.afsca.be/wetenschappelijkcomite/adviezen/2013/ documents/ADVIES27-2013_NL_DossierSciCom2013-18_000.pdf
- HGR - Hoge Gezondheidsraad – Vaccinatiefiche 8818 "Vaccinatie tegen rabies".
https://www.health.belgium.be/sites/default/files/uploads/fields/fpshealth_theme_file/19087029/Vaccinatie%20tegen%20rabi%C3%ABs%20-%20volwassenen%20-%20herziening%202013.pdf
- Hutterer, R. (2005). Bat migrations in Europe: a review of banding data and literature (Vol. 28). Federal Agency for Nature Conservation.
- Malerczyk C, DeTora L., Gniel D. Imported Human Rabies Cases in Europe, the United States, and Japan, 1990 to 2010. 2013. *Journal of Travel Medicine*, Volume 18, Issue 6, 1 November 2011, Pages 402-7.
- Promed [20161104.4607552](#) ; Promed [20171101.5418118](#)
- Servat A., Herr J., Picard-Meyer E., Schley L., Harbusch C., Michaux C., Pir J., Robardet E., Engel E. & Cliquet F. (2015). First Isolation of a Rabid Bat Infected with European Bat Lyssavirus in Luxembourg. *Zoonoses and public health*, 62(1), 7-10.
- WIV-Wetenschappelijk Instituut Volksgezondheid. Zoönosen en vectoroverdraagbare ziekten. Epidemiologische surveillance in België, 2013 en 2014. 2015.
<https://epidmio.wiv-isp.be/ID/reports/Zo%C3%B6nosen%20en%20vectoroverdraagbare%20ziekten.%20Jaarrapport%202013%20en%202014.pdf>

V.2 Nuttige websites (werkende url links op de datum van publicatie van dit document)

- WIV: NRC & NRL Rabiës virus:
<https://www.wiv-isp.be/odobz-domti/nl/index3ab4.html?page=204>
- ITG: <https://www.itg.be/Files/docs/Reisgeneeskunde/nrabi.pdf>
- ECDC: <http://ecdc.europa.eu/en/healthtopics/rabies/Pages/index.aspx>
- WHO: <http://www.who.int/rabies/en/>
WHO RABIES BULLETIN: Rabies Information System of the WHO Collaboration Centre for Rabies Surveillance and Research: <http://www.who-rabies-bulletin.org/>
- Reference center (NRC):
https://nrchm.wiv-isp.be/nl/ref_centra_laborabies_virus/default.aspx
- Post-expositie-profylaxe (PEP) tegen rabies:
http://www.itg.be/Files/docs/Reisgeneeskunde/PEP_Rabies_NL.pdf
- Natuurpunt:
<https://www.natuurpunt.be/pagina/weetjes-en-facts-over-vleermuizen>
<http://www.vleermuizeninfo.be/VleermuizenRabies.htm>
- Agentschap voor Natuur en Bos:
 - <https://www.vlaanderen.be/nl/natuur-en-milieu/dieren/wat-te-doen-met-vleermuizen>
en <https://www.ecopedia.be/pagina/help-een-vleermuis-huis>
 - <https://www.natuurenbos.be/beleid-wetgeving/overlast-schade/wildedierenziekten/monitoring-van-ziekten>
- Natagora: <http://www.natagora.be/plecotus/index.php?id=3071>
- Service public de Wallonie: <http://biodiversite.wallonie.be/fr/nos-especes.html?IDC=5800>

VI SAMENSTELLING VAN DE WERKGROEP

De samenstelling van het Bureau en het College alsook de lijst met de bij KB benoemde experts is beschikbaar op de website van de HGR: [wie zijn we?](#).

Al de experts hebben **op persoonlijke titel** aan de werkgroep deelgenomen. Hun algemene belangenverklaringen alsook die van de leden van het Bureau en het College kunnen worden geraadpleegd op de website van de HGR ([belangenconflicten](#)).

De volgende experts hebben hun medewerking en goedkeuring verleend bij het opstellen van het advies. Het voorzitterschap werd waargenomen door **Yves VAN LAETHEM** en het wetenschappelijk secretariaat door Jean-Jacques DUBOIS.

BOSERET Géraldine	Veterinaire epidemiologie, opkomende ziekten	FAVV
BROCHIER Bernard	Dierlijke virologie	WIV
DE MOL Patrick	Medische microbiologie, ziekenhuishygiëne	CHU-ULg
KERVYN Thierry	Wildbestand, vleermuizen	SPW-DEMNA
REBOLLEDO	Epidemiologie	WIV
GONZALEZ Javiera		
SOENTJENS Patrick	Interne geneeskunde, tropische infectieziekten, vaccinologie	ITG
THIRY Etienne	Dierlijke virologie	Diergen. Fac. - ULG
VAN GUCHT Steven	Virale ziekten, infectieuze overdraagbare ziekten	WIV
VAN LAETHEM Yves	Infectiologie, vaccinologie,	UMC Sint-Pieter
VERVAEKE Muriel	Wildedierenziekten en wildbeheer	Agentschap Natuur & Bos – Vlaamse overheid

Dit advies werd door een extern vertaalbureau vertaald.

VII BIJLAGEN

Bijlage 1: oorspronkelijke adviesaanvraag van Mevr. M. De Block

Minister van Sociale Zaken en Volksgezondheid
MAGGIE DE BLOCK

Hoge Gezondheidsraad
Aan de heer Jean Neve, Voorzitter
Victor Hortaplein 40/10
1060 Brussel

Cc: de heer Pedro Facon, DG GS, FOD VVVL

Uw kenmerk
Geen

Dossier behandeld door
Koenraad Vandewoude

Ons kenmerk
MDB/BW/MW/KVDW/2017/546 546

Contact via
02 528 6900

Bijlagen

Datum
Brussel, 18 APR. 2017

Betreft: adviesvraag over de incidentie van rabiës bij dieren in België en vraag om aanbevelingen inzake preventieve maatregelen om transmissie of epidemie te voorkomen

Geachte heer,

Rabiës of hondsdoelheid is een door een lyssavirus veroorzaakte ernstige infectie meestal als gevolg van een beet van een door rabiës besmet dier (onder andere honden, vossen, vleermuizen en katten). Hondsdolheid is uiterst gevaarlijk voor mensen en leidt zelfs met behandeling in de meeste gevallen tot de dood.

Het WIV heeft recent rabiës-positieve dierlijke kadavers (vleermuis) afkomstig uit ons land getest.

Ik verzoek de Hoge Gezondheidsraad om advies inzake:

- De huidige stand van de epidemiologie van rabiës bij dieren in België en Europa
- De mogelijke gevolgen voor de volksgezondheid
- Preventieve maatregelen inzake transmissie naar de mens
- De eventuele gevolgen voor het wildbestand (jacht) en de veefokkerij en het beheer ervan

Het advies wordt verwacht uiterlijk op 01.05.2018.

Met bijzondere achting,

Maggie DE BLOCK

Beleidsceel van de minister van Sociale Zaken en Volksgezondheid

Finance Tower / Kruidtuinlaan 50 bus 175 / B-1000 Brussel / België
tel. +32 2 528 69 00 / info.maggiedeblock@minsoc.fed.be

.be

.be

Bijlage 2: Affiche (ter info, voorbeeld van communicatie).

Ter aandacht voor de bevoegde overheden: enkele aanpassingen voor de Europese situatie van dit voorstel tot informatieve affiche (hier beneden) zijn nodig.

Any bat can have rabies:

Het is beter te stellen dat sommige vleermuissoorten rabiës kunnen hebben.

Keep bats out of your home:

De bevoegde overheden moeten opletten om vleermuiskolonies niet uit huizen te weren. Sommige soorten zijn inderdaad antropofiel en leven in gebouwen (dus in tegenspraak zijn tot de conserveringsdoelstelling voor bepaalde soorten).

Het is aan te raden om in geval van laatvliegerkolonies een betere monitoring voor te stellen van de virologische status, en in geval van EBLV-1 positieve kolonies, mensen en huisdieren te vaccineren. Een geschikte houding en aanpak wordt best besproken met de bevoegde overheden en verenigingen die zich bezighouden met vleermuisconservatie.

https://www.onehealthcommission.org/en/one_health_resources/bat_rabies_education/

NEVER TOUCH A BAT
BATS CAN HAVE RABIES

You can't tell by looking!

- Bats are shy animals that avoid human contact
- Any bat can have rabies, a deadly disease
- You could get rabies from a bat bite
- If you get bitten by a bat, wash the wound with soap and see a doctor

Keep bats out of your home:

- Ask your parents to bat proof your home
- If you find a bat in your home, call the health department

If you can touch a bat, don't!

- We need bats so don't hurt them
- A bat that lets you touch it may be sick
- If you see a bat, do not touch it
- Call an adult for help

www.batcon.org www.rabiesalliance.org

Over de Hoge Gezondheidsraad (HGR)

De Hoge Gezondheidsraad is een federaal adviesorgaan waarvan de FOD Volksgezondheid, Veiligheid van de Voedselketen en Leefmilieu het secretariaat verzekert. Hij werd opgericht in 1849 en geeft wetenschappelijke adviezen i.v.m. de volksgezondheid aan de ministers van Volksgezondheid en van Leefmilieu, aan hun administraties en aan enkele agentschappen. Hij doet dit op vraag of op eigen initiatief. De HGR probeert het beleid inzake volksgezondheid de weg te wijzen op basis van de recentste wetenschappelijke kennis.

Naast een intern secretariaat van een 25-tal medewerkers, doet de Raad beroep op een uitgebreid netwerk van meer dan 500 experts (universiteitsprofessoren, medewerkers van wetenschappelijke instellingen, praktijkbeoefenaars, enz.), waarvan er 300 tot expert van de Raad zijn benoemd bij KB; de experts komen in multidisciplinaire werkgroepen samen om de adviezen uit te werken.

Als officieel orgaan vindt de Hoge Gezondheidsraad het van fundamenteel belang de neutraliteit en onpartijdigheid te garanderen van de wetenschappelijke adviezen die hij aflevert. Daartoe heeft hij zich voorzien van een structuur, regels en procedures die toelaten doeltreffend tegemoet te komen aan deze behoeften bij iedere stap van het tot stand komen van de adviezen. De sleutelmomenten hierin zijn de voorafgaande analyse van de aanvraag, de aanduiding van de deskundigen voor de werkgroepen, het instellen van een systeem van beheer van mogelijke belangenconflicten (gebaseerd op belangenverklaringen, onderzoek van mogelijke belangenconflicten en een Commissie voor Deontologie) en de uiteindelijke validatie van de adviezen door het College (eindbeslissingsorgaan van de HGR, samengesteld uit 30 leden van de pool van benoemde experts). Dit coherent geheel moet toelaten adviezen af te leveren die gesteund zijn op de hoogst mogelijke beschikbare wetenschappelijke expertise binnen de grootst mogelijke onpartijdigheid.

Na validatie door het College worden de adviezen overgemaakt aan de aanvrager en aan de minister van Volksgezondheid en worden ze gepubliceerd op de website (www.hgr-css.be). Daarnaast wordt een aantal onder hen gecommuniceerd naar de pers en naar bepaalde doelgroepen (beroepsbeoefenaars in de gezondheidssector, universiteiten, politiek, consumentenorganisaties, enz.).

Indien u op de hoogte wilt blijven van de activiteiten en publicaties van de HGR kunt u een mail sturen naar info.hgr-css@health.belgium.be.

www.hgr-css.be

Deze publicatie mag niet worden verkocht.

federale overheidsdienst

**VOLKSGEZONDHEID,
VEILIGHEID VAN DE VOEDSELKETEN
EN LEEFMILIEU**